visat.

tardor 2021

Mestissa, de Maria Campbell

Marta Martin-Dòmine

Si aquest acte tingués lloc a Toronto, les primeres paraules serien en ojibwee i tindrien aquest significat: «Vull començar aquest acte reconeixent el fet que estem reunits en un territori que ha pertangut a diverses nacions: els Mississauga, els Anishnabeg, els Chippwea, els Haudenosaunne i els Wendat, que ens donen permís per habitar-lo.»

Aquestes paraules, quan les diu un membre de les cultures indígenes, es pronuncien en la llengua pròpia a cada territori i després es tradueixen a l'anglès o al francès. Es tracta d'un primer contacte amb el públic, que, per regla general, no entén les llengües aborígens. Una absència primera de traducció que imita simbòlicament la inintel·ligibilitat entre les cultures autòctones i les colonitzadores en un territori on encara són vius els efectes de la violència de la colonització. Canadà, o l'Illa de la Tortuga en la denominació aborigen majoritària, està configurat per pedaços de terra espoliada que encara esperen ser retornades, ni que sigui simbòlicament, als seus propietaris originaris.

La qüestió no és anecdòtica: la majoria d'universitats del país estan construïdes damunt de terrenys espoliats, i n'hi ha algunes, com és el cas de la Laurier University, que són a molt pocs quilòmetres de reserves indígenes sense aigua potable.

La recitació de benvinguda obre tota mena d'actes oficials. S'anomena «reconeixement del territori» i la seva presència oral i escrita es va començar a implementar el 2015 quan es van acabar els set anys emprats a documentar els efectes dels pensionats –o escoles residencials–en les poblacions indígenes.

La Comissió de Veritat i Reconciliació, que fornia el marc jurídic per dur a terme aquesta investigació, va arribar a unes conclusions que no es limiten a implementar recitats, sinó que concerneixen directament tots els àmbits de la vida social, cultural i política del país, amb la idea principal de fornir un marc per a la reconciliació.

La persona que s'endinsa en la lectura de les conclusions i recomanacions de la Comissió de Veritat i Reconciliació hi descobreix una gran subtilesa a l'hora de predir les reaccions que poden suscitar entre la població no-indígena; es recomana que un mateix s'autoanalitzi aquestes reaccions, moltes de les quals s'originen en prejudicis. El cert és que els reconeixements de la terra són emotius. Materialitzen un reconeixement de l'espoliació i permeten mostrar públicament una gratitud col·lectiva.

La traducció de *Half-breed* (*Mestissa*) va tenir lloc en aquesta terra de què us parlo i en el context d'implementar les recomanacions de la Comissió de Veritat i Reconciliació. El que *Mestissa* narra és justament l'efecte d'aquesta espoliació de la terra i de la colonització, multiplicat en els pobles mestissos, doblement exclosos: pels colonitzadors i per les comunitats indígenes.

Si bé sempre vaig ser sensible a la meva condició de blanca i Europea d'ençà de la meva arribada al Canadà –i no només en relació amb els pobles aborígens–,la traducció del llibre de Maria Campbell m'ho ha fet encara més evident i ha corroborat el que sempre havia defensat: que la traducció és un acte polític i ètic. El 2001, en la meva tesi doctoral, també escrita a Toronto i presentada al departament d'Estudis de la Traducció de la UAB, havia afirmat, sostinguda pel marc de referència que em fornien la psicoanàlisi i els estudis postcolonials, que la traducció era una modalitat de relació amb l'altre.

No puc dir que la meva tesi no fos valorada; de fet, va obtenir un premi de recerca i va ser publicada per una editorial reconeguda. Amb tot, jo percebia que es tenia com una reflexió teòrica, més o menys reeixida, però que de fet no contribuïa gaire a llimar la divisió entre teòrics i pràctics que ha existit des de sempre en els estudis de la traducció.

En aquella mateixa tesi vaig esmentar el cas d'una comunitat navajo de Califòrnia que es resistia a la traducció, acte que era alhora una manera de cridar l'atenció sobre la funció de la traducció en els processos colonials i també de resistir a l'assimilació. El valor d'aquests actes, que són més nombrosos que no pas ens pensem, és que actuen de senyals d'alerta, encavalcats entre la *performance* i de la política. Són aturades que obliguen qui es permet ser-ne sensible a pensar la traducció no pas com un procés fluid, sinó com

una tasca en què hi ha implicades moltes més coses que seguir les bones normes lingüístiques; els estudis postcolonials ho anomenarien un procés de domesticació.

En un gest contrari als de la comunitat navajo, el poeta i traductor brasiler Haroldo Campos va proporcionar una mirada «antropofàgica» al procés de traducció. Es tracta, en aquest cas, de perdre el respecte per l'original i devorar-lo amb els sucs gàstrics autòctons, una manera de revertir la mirada occidental sobre les cultures indígenes brasileres.

Al cap de vint anys, aquella divisió entre teòrics i pràctics de la traducció sembla que s'ha reduït. La divisió, al meu entendre, sempre ha estat falsa. Moltes perspectives teòriques serveixen per indicar la funció i els valors continguts en les pràctiques i les implicacions ètiques que en deriven. Al llarg d'aquests anys, també, les teories culturals i la pràctica política sembla que s'han acostat.

Moltes d'aquestes implicacions poden ser –i han de ser–analitzades i debatudes, però el valor central que contenen és el de ser senyals que ens alerten de grans malestars que tenen l'origen en grans injustícies.

El cas de la traducció dels poemes d'Amanda Gorman n'és un exemple recent. Des del meu punt de vista, és prou explícit que bona part de la polèmica generada s'hagi centrat en la defensa de la capacitat de tota persona de traduir l'obra de qualsevol altra persona. La intenció manifesta d'Amanda Gorman, però, era exigir que la traduís gent que, contràriament a ella i per raons racials, encara no havien arribat al cim que ella havia escalat (The Hill we Climb).

Traduir *Mestissa* no m'ha estat fàcil. No es tracta d'un text complex lingüísticament. Potser la seva simplicitat és el que em produïa més resistència. Sabia que n'era, de senzill, caure en la temptació de fer-lo català.

Haver traduït *Mestissa* té l'origen en un desig d'un agraïment a unes cultures, a un país on he viscut durant dues dècades. Caldria esperar que la traducció d'una de les obres pioneres de les cultures indígenes fos una bona manera de vehicular aquest agraïment. Amb tot, no he deixat de fer-me preguntes, si voleu les clàssiques en cada traducció, però que en aquest cas se'm fan més rellevants pel context colonial

de l’obra i també pel desconeixement que hi ha en la cultura d’arribada i els estereotips sobre les cultures autòctones americanes.

El meu procés de traducció ha estat d’alguna manera difícil, perquè jo mateix em resistia a traduir. Aquesta resistència va donar d’entrada, sens dubte, una traducció molt arrapada al text original. Va ser, però, amb el treball conjunt amb l’editora, Maria Bohigas, que la traducció va poder arrencar un vol, autònom. I el fet que siguem aquí ja és una mostra que vam reeixir d’alguna manera en la llegibilitat.

Amb tot, encara considero vàlides les múltiples qüestions que provoquen les reflexions referides a la traducció d’una alteritat que de vegades incomoda. Maria Campbell va ser sempre discreta amb mi, vam comunicar-nos poc, però em va encoratjar sempre. Jo sé, però, que tant ella com jo teníem presents els nostres orígens culturals. Algun dia potser, gosaré parlar-li de tot això. Jo, per la meva banda, no he deixat de tenir present què pot significar per a ella haver estat traduïda per una blanca, per una europea.